

PRIEMYSELNÝ RAJEC

alebo od tradícií k modernému rozvoju

Úvod

Mesto Rajec je najstaršou osadou Rajeckej kotliny. Archeologické nálezy dokazujú, že kotlina bola osídlená už v **prehistorických dobách** (1300-400 rokov pred n. l.). Prvýkrát sa písomne spomína v roku 1193 v listine **Belu III.** ako **terra Raich**, čo znamená osada. Listina z roku 1393 spomína aj rajecký hrad – **castrum Rajecz**. Ako mesto sa spomína až v roku **1397**.

Veľký význam Rajec nadobudol zvlášť od 14. storočia, kedy sa Žilina vyčlenila spod právomoci Lietavy a **lietavské panstvo** si z **Rajca** spravilo **centrum** svojho **hospodárskeho života** a v meste nastal veľký **rozvoj remeselnej výroby**. Mesto už v **15. storočí** bolo **centrom obchodu a remesiel celej Rajeckej doliny**. Rajec bol vždy **slobodným mestečkom** (*oppidum privilegiatum*) a spravoval ho **slobodne volený richtár a mestská rada**. V priebehu 17. a 18. storočia došlo v Rajci k nebývalému rastu remeselníckej výroby a remeselníckych cechov. Vďaka remeslám sa **Rajec** rozvinul natoľko, že bol **svojho času väčší ako Žilina**. Až keď ho v **19. storočí** obišla **výstavba trate košicko-bohumínskej železnice**, začal jeho **rozvoj stagnovať** až tak, že **dočasne stratil štatút mesta**, ktorý mu bol znova udelený v roku 1968.

Novým impulzom pre rozvoj hospodárskeho života bolo vybudovanie **lokálky Žilina – Rajec v roku 1899**, kedy bol **Rajec napojený na železničnú sieť** a v meste začali vznikať **prvé priemyselné podniky**. Úplne prvým to bola **Rajecká súkenka**, ktorá sa po znárodnení premenovala na národný podnik **Slovena**, umelecko rezbárska **fabrika Jozefa Brieštenského**, z ktorej neskôr vznikol závod **Rezbár**, Švábalkáreň – továreň na sirkové drievka, Lanová fabrika, po 2. svetovej vojne vznikla **Elektrovinuta, Modex, Rajčanka, Považské strojárne** či **ZIPP**.

V meste nechýbali ani mnohé zaujímavé a pozoruhodné stavby, výrobné a prevádzky. Rajec mal napríklad svoj **pivovar, tehelňu, mlyny, pílu, elektráreň, jasle, detskú sociálno-zdravotnú stanicu, pekáreň, bryndziareň, bitúnok** a pod.

Podľa rajeckej kroniky si na rok 1885 zaspomínal obyvateľ Rajca takto (v rajeckom nárečí) – „Je tu niekoľko druhvovch remesiel, hlavne garbári, čižmári, sedlári, tkáči tkajú súkno a plátno, murári, cestári, stolári, mlynári, kováči, zámočníci, krajčíri, kožušníci, klobučníci, bednári, masari, pekári, perníkari, farbiari, mangliari, kotlári, organári a niekoľo obchodníkvoch s miešaným tovarom, predefšetkým židovského pôvodu. V obci sú dva mlyny nazývajúce sa Horný a Dolný mlyn. V každem mlyne sú po dva kamene a spravia aj hlohazu. Majicelia mlynvovch sa menia. V obci na Horných pieskoch je malá fabrika na spracovanie lenu. Pri každem mlyne je aj pila na rezanie dosiek. Je tu aj pivovar umiescený na rynku...“

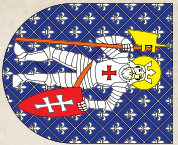

Stavba Súkenky v Rajci, rok 1910

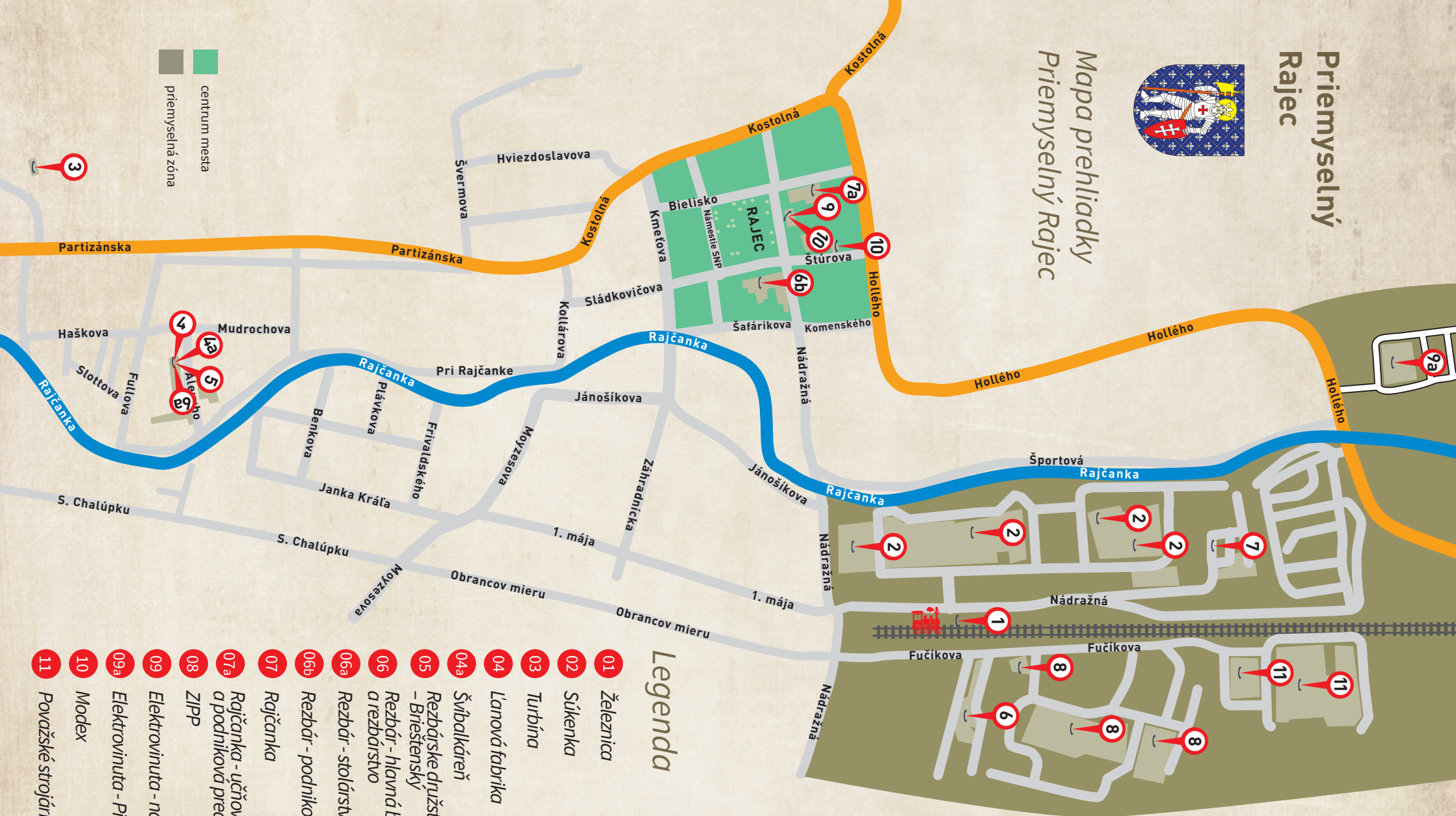

Rezbárske výrobky družstva Rezbár

Priemyselný Rajec

Mapa prehliadky Priemyselný Rajec

centrum mesta
 priemyselná zóna

Legenda

- 01 Železnica
- 02 Súkenka
- 03 Turbína
- 04 Lánová fabrika
- 04a Švýbalkáreň
- 05 Rezbárske družstvo - Brieštenský
- 06 Rezbár - hlavná budova a rezbárstvo
- 06a Rezbár - stolárstvo
- 06b Rezbár - podniková predajňa
- 07 Rajčanka
- 07a Rajčanka - učňovské stredisko a podniková predajňa
- 08 ZIPP
- 09 Elektrovinuta - námestie
- 09a Elektrovinuta - Piesky
- 10 Modex
- 11 Povážske strojárne

RAJECKÁ DOLINA

Rajecká železničná stanica, okolo roku 1900

František Boronkay, prvý vlakvedúci v Rajci, foto z roku 1895

František Boronkay,
nar. 1865, zomrel 1927
v Rajci, kde je i pochovaný.
Dňa 10. okt. 1899 bol prijatý
statistikom na trať Rajec-
Žilina.

01 Železnica – impulz pre celú dolinu

Nachádzať sa na trase **Košicko-bohumínskej železnice**, alebo čo i len v jej blízkosti, bola na konci 19. storočia snaha predstaviteľov každého mesta, či obce, nielen na území horného Uhorska.

Keď 20. decembra 1870 o jedenástej hodine vošiel na novú Železničnú stanicu v Žiline, zo smeru od Tešína prvý skúšobný vlak Košicko-bohumínskej železnice, na tú dobu najrýchlejšie a najvýkonnejšie spojenie s okolitým svetom, predznamenal rozmach železnice aj do okolitých miest a obcí. Po vybudovaní železničného spojenia zo Žiliny v troch smerom na východ, sever a juhozápad, ktoré významne prispelo k rozvoju miestneho priemyslu a obchodu, dostalo sa do popredia aj spojenie priamo na juh Rajeckou dolinou **cez mesto Rajec a ďalej do Prievidze**.

Úvahy o výstavbe železničnej trate zo Žiliny smerom na juh neboli vôbec nové. Pôvodné návrhy takéhoto spojenia pochádzali z osemdesiatych rokov 19. storočia, z čias tesne po otvorení prevádzky na Košicko-bohumínskej železnici. Prekážkou pri uskutočnení pôvodného zámeru však nebol iba nedostatok financií, ale aj **neujasnenosť vedenia trasy**. Kým smer na Rajec bol bez problémov, pretože úzka dolina neposkytovala iné možnosti, na smer

vedenia trasy železničnej trate od Rajca sa ponúkali dve alternatívy. **Jedna smerovala na Čičmany**, kde by trať končila, **druhá** uvažovala o vedení trate **ďalej na juh do Prievidze**. Projekt to bol síce smelý, no hlavne finančne dosť náročný, pretože počítal s prekonaním horských masívov Strážovských vrchov a Malej Fatry tunelmi.

V roku 1892 bola naplánovaná najdlhšia 370 kilometrová železničná trať v „Uhrách“. Mala viesť **z Nových Zámkov** cez Šurany, Zlaté Moravce, Oslany, Prievidzu, Nemecké Pravno, Čičmany, Fačkov, Rajec **až do Žiliny**. Železnica bola schválená aj ministerskou radou (podľa informácie v novinách Vlast a svet z 1. 11. 1892). V Rajci sa o vystavení železnice rokovalo 11. novembra 1892, no **obyvatelia Rajca boli proti výstavbe**, nechceli prísť o svoju pôdu, záhumnia, pasienky, a tak sa železnica nevybudovala.

Výstavba trate

Podnikatelia sa preto začali orientovať na **stavbu úzkorozchodnej železnice zo Žiliny cez Rajec do Čičmian**. Tento projekt s rozpočtom 1 170 000 zlatých podporovali najmä obecné rady v Rajci a Čičmanoch, ktoré očakávali, že stavba železnice „... **zdvihne úroveň a umožní rozvoj priemyslu a zvýši zdroje príjmu ľudí**...“, ako sa uvádzalo v memorande z roku 1894.

Pohľad na rajeckú trať

Na stavbu železnice upisovali peniaze nielen obce, ale aj súkromníci, statkári a podnikatelia, ktorí mali obchodné záujmy v Rajeckej doline.

Zámer na **stavbu úzkorozchodnej železnice čoskoro ustúpil snahám o stavbu trate s normálnym rozchodom**, ktorá by viedla z Rajca do Nitrianskeho Pravna a Prievidze. Na tento projekt sa prihlásili i viacerí záujemcovia, ktorí však neboli schopní ho financovať a zdá sa, že skôr špekulovali s predajom práv na stavbu železnice.

V decembri 1895 dostal povolenie na prípravné práce pre stavbu trate zo Žiliny cez Rajec a Nitrianske Pravno do Prievidze Pavol Ordódy, obyvateľ obce Bohatá (dnes súčasť Hurbanova). Povolenie bolo platné jeden rok. **No už v júli 1896 dostal povolenie na predpráce** pre železnicu Žilina – Rajec **Leopold Herber**, veľkostatkár a titulárny konzul belgického kráľovstva z Rohova pri Senci.

Po tomto všetkom už bolo isté, že železnica bude mať normálny rozchod. Z finančných dôvodov sa však stále uvažovalo iba o prvej časti trate po Rajec v celkovej dĺžke 20 kilometrov. Zamýšľaná stavba však stále ostávala v prípravnej fáze. Seriózne jednania začali až v roku 1897, keď sa vytvorila účastinná spoločnosť miestnej železnice Žilina – Rajec. **Na jej stavbu prispeli všetky mestá a obce ležiace v Rajeckej doline**. Samotné mesto Žilina upísalo účasti za 5 000 zlatých. Župné zastupiteľstvo v Trenčíne

Rajecká stanica v súčasnosti

Parný vlak na rajeckej trati, rok 1998

vo svojom oznámení uhorskému ministerstvu obchodu príspevky obcí komentuje týmito slovami: „Je to pekné, lebo tieto obce už raz odhlasovali pomoc na stavbu úzkorozchodnej železnice zo Žiliny cez Rajec do Čičmian. Tieto odhlasované čiastky sú dôležitejšie pre tieto obce, pretože normálnorozchodná železnica Žilina – Rajec má väčší význam pre záujmy dopravy a bude im lepšie slúžiť...“

Stavba trate zo Žiliny do Rajca sa pripravovala v období, keď už boli minulosťou názory predstaviteľov obcí o tom, že železničná trať by mala viesť čo najďalej od obytných domov v obci, aby obyvateľov a dobytok vlaky svojím hukotom nerušili. Predstavitelia každej obce sa naopak snažili o to, aby mali železničnú stanicu umiestnenú čo najbližšie k obytnej časti.

Brána do Rajeckej doliny otvorená

Povolenie na stavbu železničnej trate bolo vydané **10. novembra 1898** a s jej ukončením sa počítalo v roku 1900. Celá stavba bola zadaná **firme Alvin Arnoldi z Viedne**. Stavebné práce pokračovali veľmi rýchlo, pretože na trase neboli žiadne prekážky. Celá trať merala 21,285 km a riekou Rajčanku musela preklenúť po štyroch mostoch. Technické parametre trate zodpovedali predpisom pre miestne trate, to znamená, že nápravový tlak bol stanovený na 10 ton na jednu nápravu a minimálny polomer oblúkov 250 metrov. **Slávnostné otvorenie prevádzky** sa vďaka vysokému pracovnému tempu mohlo uskutočniť **už 10. októbra 1899**.

Po otvorení bola prevádzka na miestnej železnici zo Žiliny do Rajca zmluvne **odovzdaná spoločnosť Košicko-bohumínskej železnice** za 50 percent zisku. Druhá polovica zisku bola určená pre účastinnú spoločnosť miestnej železnice. Povolenie na prevádzku železnice platilo 90 rokov.

Železnica otvorila – ako sa aj predpokladalo – **bránu do Rajeckej doliny, hlavne pre obchodníkov a podnikateľov**. Podmienila výstavbu nových podnikov v obciach Rajeckej doliny. Tak sa stalo, že v roku 1911 bola otvorená prevádzka cementárne v Lietavskej Lúčke a v Rajci sa postavila súkenná továreň. V okolitých lesoch sa tiež zvýšila ťažba dreva, a čo bolo pre miestnych obyvateľov najdôležitejšie, podstatne stúpili pracovné príležitosti, a tým aj zamestnanosť. Obyvatelia jednotlivých obcí sa už nemuseli orientovať na prácu v lese neďaleko svojej obce či na prácu v cementárni alebo v súkennej továrni, ale vlakom sa rýchlo a bezpečne dostali do práce aj v niektorom zo žilinských podnikov.

Sůkenka, rok 1912

Sůkenka okolo roku 1945

02 Sůkenka

Predpokladom výstavby továrne bolo vybudovanie železnice medzi Rajcom a Žilinou v roku **1899**. V Žiline už od roku 1891 fungovala **textilná továreň Karla Löwa**. Keď kapacitne nestačila, vznikli **pobočky v Čadci (1904) a 15. januára 1910 aj v Rajci**. Výroba tu začala 1. augusta 1910.

Pozemky pre fabriku, pôvodne cintorín a pažiť, odkúpila obec Rajec a darovala ich pre výstavbu. Továreň postavil žilinský staviteľ Grün.

Výroba začala

Výroba sa spočiatku realizovala v **mykárni, vlkárni a pradiarni**. Základné vybavenie tvorili **vlky, mykacie stroje a selfactory**, obsluhu zaškoliť v Žiline. **Od roku 1910 výroba** prebiehala takmer **nepretržite**, len s obmedzeniami počas kríz a štrajkov.

V roku 1911 sa pracovalo na dve zmeny. Vyrábala sa **kvalitná látka „šerš“**, neskôr pribudla **tkáčovňa a kobercové oddelenie**. Postupne pribudli **modernejšie stroje, staršie „Angličanky“** boli vyradené. Továreň mala aj **vyšívareň**.

Suroviny sa dovážali – **vlna z Anglicka, priadza z Česka**, časť si spracovávali sami. Po prvej svetovej vojne sa výroba zamerala na šatovky,

plášťovky a koberce, využívali sa aj **recyklované vojenské uniformy**. V roku 1919 sa pracovalo na dve zmeny po 8 hodín.

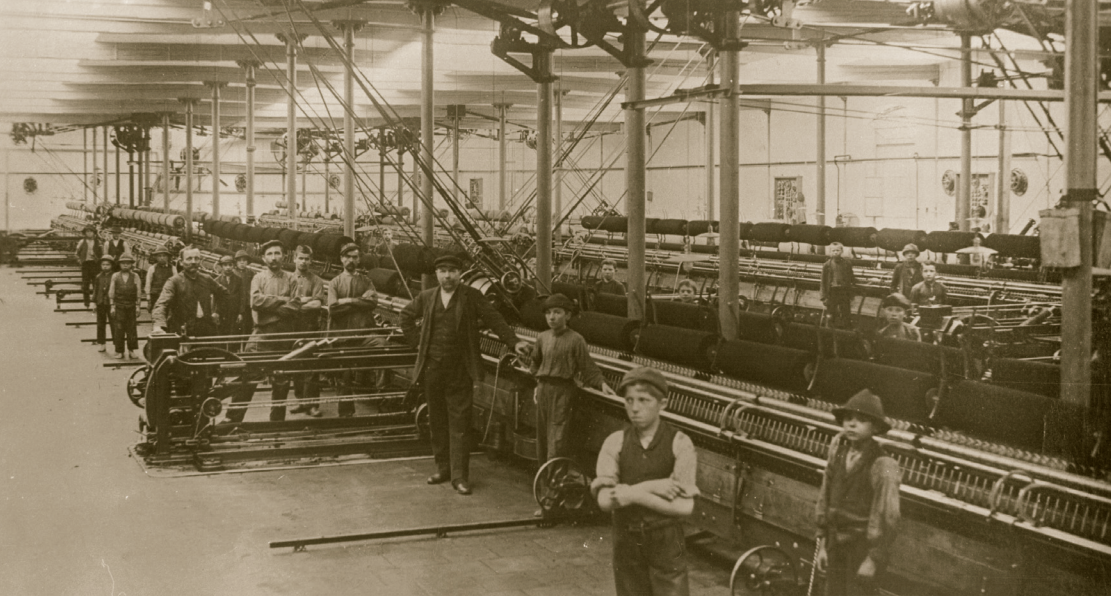
V sůkenke mohli zamestnávať **mladistvých** iba ak boli **starší ako 13 rokov**, no **kvôli veľkej chudobe sa deti hlásili do zamestnania ešte oveľa skôr**. Členovia správnej rady však nechodili robotníkov navštevovať veľmi často, a ak prišli, všetky mladšie deti vtedy rýchlo poschovávali.

Robotníci zarobili **70 až 80 halierov denne**, asi 4 koruny za týždeň. Pracovali od pol šiestej **do pol devätnástej hodiny denne**, na raňajky bola 15 minútová prestávka a polhodinová na obed. V Rajci sa pracovalo i v sobotu do 16. hodiny, v ostatné dni sa často stávalo, že bolo treba robiť do polnoci, čiže aj 18 hodín denne.

Od sůkenky po Korasan

V roku **1919** sa podnik premenoval na **Rajeckú súkennú továreň**. Po roku 1945 bol znárodnený a od roku **1946** fungoval ako **Slovena, n. p.** V roku **1991** vznikol štátny podnik **KORASAN**, neskôr akciová spoločnosť. Pre nerentabilitu výroba postupne zanikla a v roku 2006 sa úplne zastavila.

V súčasnosti v areáli pôsobí spoločnosť zameraná na **výrobu vlnenej metráže**.

Pradiareň - Selfaktory

Tkáčovňa

Výrobky rajeckého závodu

Spočiatku sa vyrábali **vlnené látky a koberce**, neskôr najmä **vojenské súkno**. Počas vojny sa vyrábala aj **lanolín**. V 40. rokoch dominovali **dámske šatovky, pláštové látky** a čiastočne **pánske obleky**.

Koberce sa vyrábali v dvoch kvalitách bouclé: Herkules a Juperior, od roku 1959 vyrábali aj dvojplyšové koberce. Časť produkcie smerovala na **export**, najmä do Sovietskeho zväzu. Produkcia dosahovala stovky tisíc m² kobercov ročne a milióny metrov látok. V 70. rokoch modernizácia zvýšila výrobu, v roku **1975** dosiahla takmer **milión m² kobercov**.

O ďalšej výstavbe

Počas prvej Československej republiky bola v závode vybudovaná **nová prípravňa** a dvakrát rozšírená **vyšiváreň**. V období slovenského štátu pribudol aj **jednoposchodový obytný dom pre zamestnancov**.

Po roku 1945 pokračovala modernizácia – v roku 1947 vznikla **nová hala pradiarne**, o rok neskôr **18 bytových jednotiek** a zároveň sa zlepšili **sociálne podmienky** vybudovaním umyvární, spírch a toaliet. V roku 1956 pribudla trafostanica a v roku 1958 nová **kobercáreň** na výrobu **dvojplyšových kobercov**, jediná svojho druhu na Slovensku.

V roku 1960 sa bývalé sklady prestavali na úpravovňu kobercov. Začiatkom 70. rokov bola zavedená moderná zahraničná linka Campens na úpravu netkaných textílií a boli doplnené nové stroje.

Súbežne prebehla rekonštrukcia starej pradiarne s novým strojovým vybavením. Vo vlkárni sa materiál pripravoval na moderných miešacích zariadeniach a k jednotlivým strojom sa dopravoval vzduchotechnikou.

Záujmová činnosť

Pri závode fungovali záujmové krúžky, ktoré združovali pracujúcich závodu. Najznámejším bol **divadelný krúžok**, ktorý každoročne naštudoval priemerne dve činoherné premiéry. Začínal **Molierovým Lakomcom**. Ochotníci z radov zamestnancov sa pravidelne zúčastňovali aj rôznych celoštátnych súťaží, z ktorých si odnášali popredné umiestnenia. Svoje umenie predvádzali nielen v Rajci, ale aj okolitých obciach, v Žiline, Čadci či Trenčíne.

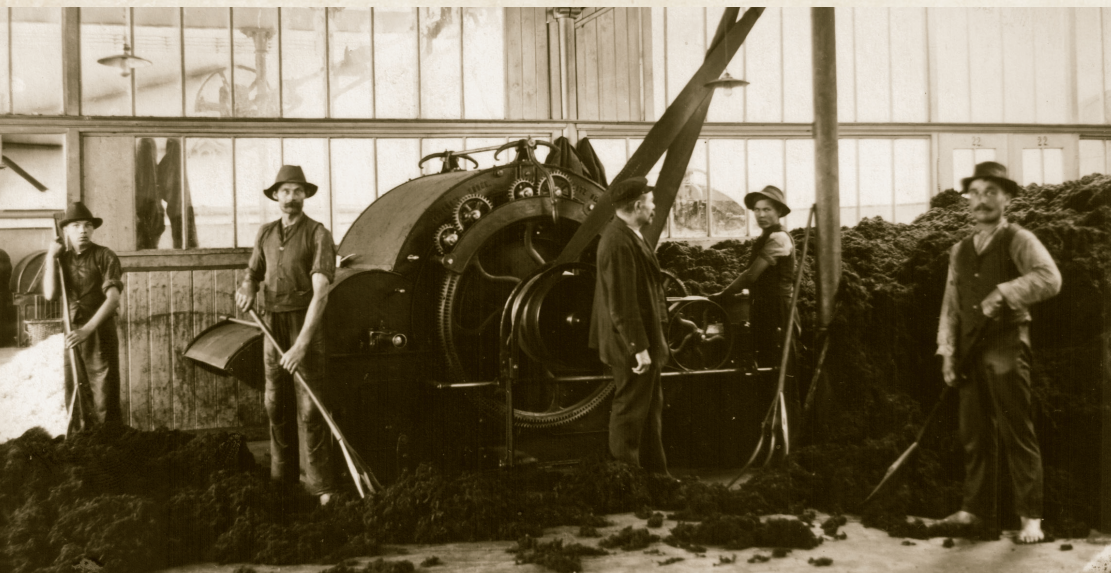
Nemenej známy bol aj **hudobný krúžok**, v ktorom pôsobili dve hudobné telesá – takmer 30 členná **dychová hudba** a **jazzový orchester**. Od roku 1948 fungoval pri závode aj **tamburášsky krúžok**, **spevokol** a **tanečný krúžok**.

Slovena, 70. roky 20. storočia

Na **filmovom krúžku** sa členovia učili nielen fotografovať, ale nakrútili aj niekoľko krátkych dokumentárnych filmov. Krúžok mal všetko potrebné vybavenie – tmavú komoru, zväčšovací prístroj, fotoaparáty, bleskové zariadenia, 16 mm filmovú kameru a premietačku.

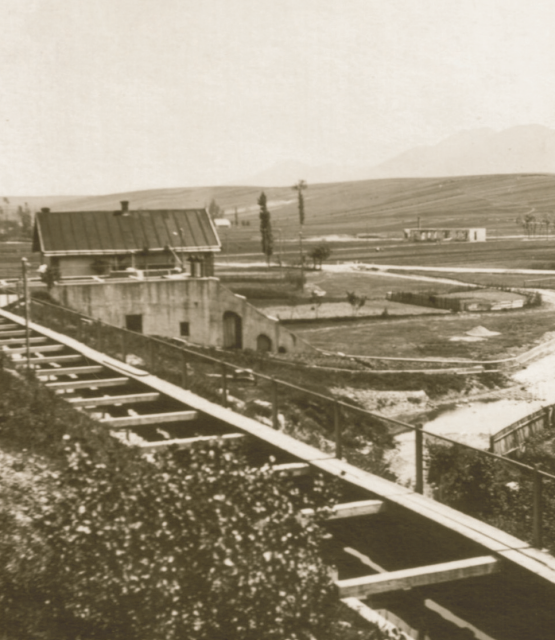
Súčasťou závodu bola aj **knižnica a čítareň**, kde si zamestnanci mohli prečítať dennú tlač, časopisy a rôzne publikácie.

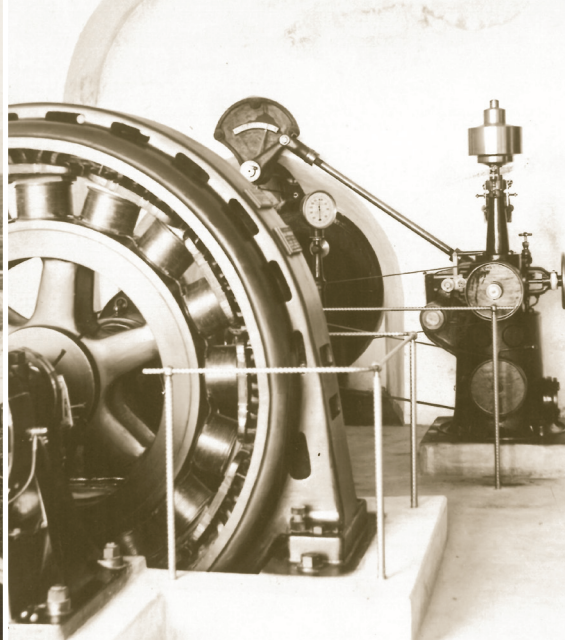
Vlkáreň

Nádražná ulica Súkenka, Slovena, Korasan

Budova turbíny a prítok vody, okolo roku 1920

Detail vodnej elektrárne, rok 1920

03 Turbína

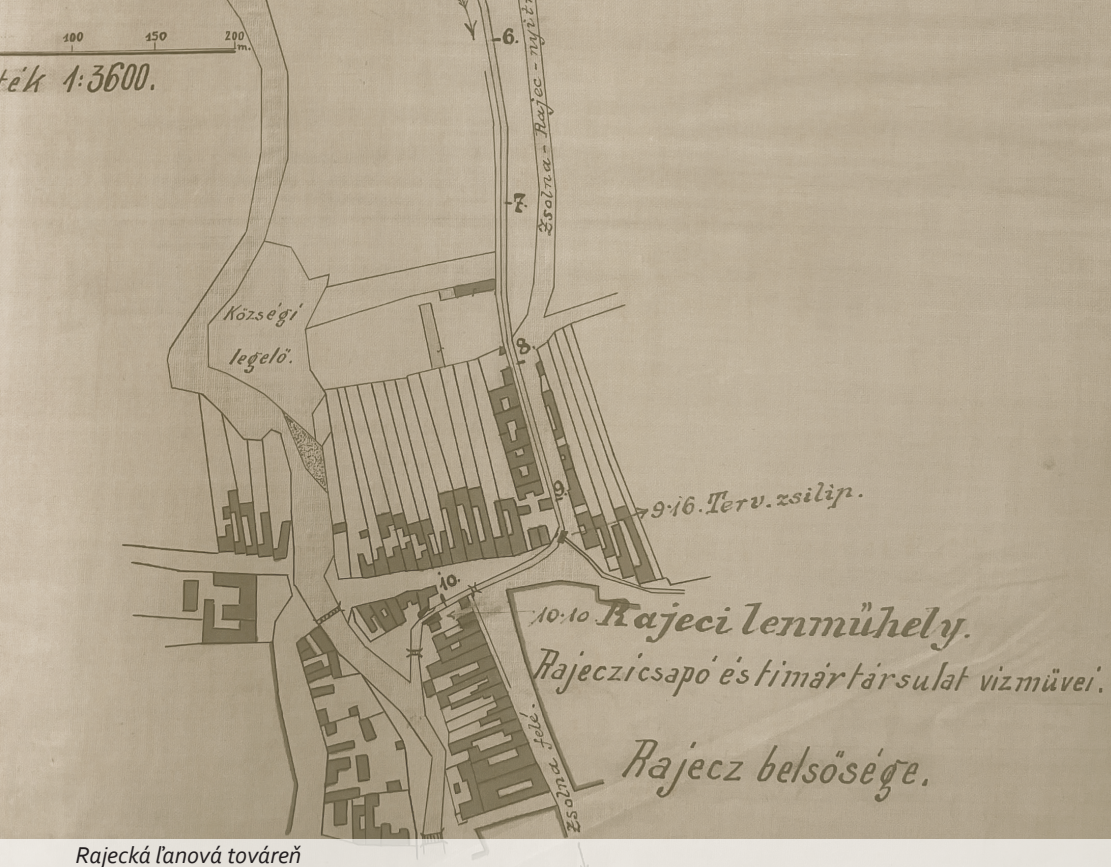
Na začiatku 20. storočia bola pre potreby **Rajeckej súkenky** vybudovaná **malá vodná elektráreň**, ktorá poháňala **tkáčske stroje**. **Výstavbu prírodného kanála** však komplikovali bohatší Rajčania, ktorí sa obávali zásahov do svojich pozemkov. **Súdy** aj kúria v **Budapešti** im dali za pravdu a nariadili kanály zasypať. Až v roku **1914** rozhodlo uhorské ministerstvo honvédov o ich opätovnom vybudovaní, čím sa umožnil plný chod výroby.

Výstavba elektrárne sa tak oneskorila o štyri roky. Dovtedy si továreň vyrábala elektrinu pomocou **dvoch parných strojov** z Ganzovej továrne v Budapešti.

Dodnes sa **zachovala stavebná časť vodného diela**, hoci bez pôvodnej technológie a výrazne poškodená. **Existuje aj približne 2,5 km dlhý náhon**, zvyšky kamenných brehov a **torzo betónovej hrádze** pri obci Šuja, ktorá slúžila na odklon vody z Rajčanky.

Budova turbíny v súčasnosti

Rajecká ľanová továrň

Zhorená Švibalkáreň, rok 1895

04 Ľanová fabrika

Prvý pokus o založenie priemyselného podniku – ľanovej fabriky – sa datuje do roku **1848**, keď **Ján Uhliarik** v mene mesta Rajec priviezol z moravského Tešína **stroje na výrobu súkna**. Budovy továrne boli postavené z **kameňa z ohrady kostola a cintorína** na okraji mesta **smerom na Šuju**.

Továrň sa však nikdy nespustila. Údajne sa magistrát obával **nedostatku ľanu**, keďže obec nemala vhodné podmienky na jeho pestovanie a nebolo možné spoľahnúť sa ani na dodávky z okolia. Jána Uhliarika dokonca kritizovali za dovoz strojov. Celý projekt bol definitívne ukončený v roku 1861, keď boli **stroje** napriek protestom **odvezené späť**.

Výroba ľanového oleja

V Rajci bolo rozšírené **spracovanie ľanového semena**. Olej sa získaval lisovaním v **prasoch** (lisoch) a **zábojoch** (zariadenia na vytlačenie oleja

zo semien) a bol známy svojou kvalitou a chuťou, hoci bol pomerne drahý. Napriek tomu bol vyhladávaný v širokom okolí.

Ešte v 50. rokoch 20. storočia sa olej vyrábala v rodinách **Jána a Mateja Paulínyho (prezývaných Zábojníci)**. Používal sa najmä na **mastenie jedál počas pôstu; chlieb s olejom a soľou** patril k obľúbeným pokrmom. Zvyšky po lisovaní, **tzv. osúchy** sa rozmiešali vo vode a získanou tekutinou sa polievala **sečka** (porezaná slama) pre dobytok.

Švibalkáreň

Dňa **30. júla 1895** sa obecné zastupiteľstvo v Rajci prvýkrát zaoberalo návrhom na zriadenie fabriky na výrobu „**sirkových drievok**“ – v Rajci ju volali jednoducho „**švibalkáreň**“, v priestoroch nevyužitej ľanovej továrne.

Podnikatelia **Július Fischer** a bytčiansky obyvateľ **Leopold Egger** požiadali obec o pozemok a drevo na výstavbu fabriky. Zastupiteľstvo,

Zápalky z roku 1897

vzhľadom na úpadok priemyslu a odchod obyvateľov za prácou do Ameriky, súhlasilo s prenájmom.

V roku **1895** však budova po odkúpení zhorela a **Fischer** žiadal obec o jej obnovenie alebo stavebný materiál. Obec jeho požiadavke nevyhovela, no poskytla drevo za výhodných podmienok. Následne kupci odkúpili objekt aj s pozemkom za 1 800 zlatých a zaviazali sa vybudovať infraštruktúru a odoberať drevo.

Zvyšok kúpnej ceny sa dlho nevymáhal a až v roku 1900 bola záležitosť právne uzavretá. Napriek týmto snahám **sa výroba zápaliek nikdy naplno nerozbehla.**

Priestory Lanovej fabriky/Švibalkarne/Rezbára v súčasnosti

Brieštenský (dolný rad, tretí sprava) so svojimi pracovníkmi, okolo roku 1930

05 Rezbárske družstvo

Kedže budova, ktorá mala slúžiť ako Lanová továreň a neskôr Švábalkareň už bola postavená, mesto rozmýšľalo, ako ju účelne využiť. Stavbu obec najskôr prenajala Mojžišovi Piklerovi na **dubáreň** – spracovávala sa tu **dubová kôra pre garbiarske účely**. Na jej pozostatkoch sa usídlil v roku 1903 rezbár **Jozef Brieštenský**, ktorý objekt odkúpil a v roku 1910 tu založil prvé rezbárske družstvo, ktoré však trvalo **iba 3 roky**.

Jozef Brieštenský

Jozef Brieštenský (1879 – 1966) výrazne **ovplyvnil rajecké rezbárstvo**. Po štúdiu v Kláštore pod Znievom získaval skúsenosti v zahraničí (Budapešť, Katovice, Nemecko a i.), kde pracoval na umeleckej výzdobe nábytku. Po návrate do Rajca si ako vyvandrovaný tovariš **v roku 1903** založil dielňu, postupne zamestnal učňov a tovarišov a **vybudoval prvú rezbársku továreň v Rajci** s približne 25 pracovníkmi.

Rezbárska továreň

Brieštenský v továrni uplatnil všetky skúsenosti získané v cudzine. Venoval sa v značnej miere **vyrezávaniu nábytku, zdobili klavíry, vyrezávali rámy na obrazy, robili oltáre do kostolov, organy, lavice, sochy a križové cesty**, vyrábali spomienkové predmety, štítky na parohy a iné. Jeho výrobky mali

veľký odbyt a veľký záujem o ne bol aj v Budapešti. Jozef Brieštenský sa úspešne prezentoval na výstavách v Žiline (1904) a Budapešti (1906), kde získal uznanie aj štátnu podporu.

Prvé rezbárske družstvo

K 29-ročnému Jozefovi Brieštenskému prišli roku **1909** miestni činitelia z Rajca a zástupcovia ministerstva z Budapešti a prehovárali ho, aby svoju rezbársku továreň pretvoril na družstvo. Brieštenský dlho neuvažoval a pretvoril svoju súkromnú rezbársku továreň na výrobné družstvo so sídlom v Rajci, ktoré malo maďarský názov: **Rajéci múh-faragók termelő szövetkezet – Rajecké rezbárske výrobné družstvo**. Členmi družstva bolo 25 rezbárov a niektorí miestni činitelia.

Výrobky Rezbárskeho družstva J. Brieštenského, rok 1928

Aj keď Rezbárske družstvo v Rajci jestvovalo len **tri roky**, za ten čas sa tu vyučilo 30 učňov – rezbárov, ktorí pracovali väčšinou v družstve.

Rezbárske družstvo malo **dvojakých členov – zamestnancov a tzv. nezamestnancov**, medzi ktorých patrili najmä **predstavení obce, napr. podnotár Bánoci a lekár A. Pokorný**. Rezbári boli Slováci, len dvaja zamestnanci boli Maďari. Úradovalo sa po maďarsky. V roku **1913** však požiar zničil väčšinu majetku a družstvo zaniklo. Rezbári sa rozptýlili, niektorí začali podnikať, iní odišli pracovať do súkenky.

Rezbárska dielňa

Prvá svetová vojna (1914-1918) zahнала Jozefa Brieštenského ako zajatca do Ruska. Dostal sa do Samary, kde pracoval ako tlmočník (ovládal maďarsky, nemecky, poľsky, rusky a čiastočne rumunsky) a viedol rezbársku dielňu so 40 rezbármi v zajateckom tábore.

Po návrate zo zajatia sa vrátil do svojej dielne a usilovne pracoval v rezbárčine ďalej, nadväzujúc na získané dobré meno vo svojom odbore. Znova mal učňov a pomocníkov a zaplňal domáce trhy svojimi výrobkami. Často sa zúčastňoval s rezbárskymi výrobkami na výstavách. Z výstav si odniesol Brieštenský jednu zlatú, jednu striebornú a štyri bronzové medaily. **Za prvej republiky dokonca dostal právo raziť vlastné pamätné mince.**

Jozef Brieštenský dodával svoje rezbárske výrobky do **Trenčianskych Teplíc, na Sliach, do Piešťan, do Vysokých Tatier** a za Uhorska posielal zásielky na **Balaton** a do iných maďarských miest. Jeho diela sa vyznačovali vysokou kvalitou a prispôbením sa dopytu trhu.

Z jeho dielne vyšli viacerí významní rezbári, napríklad **Jozef Pekara** (autor Slovenského betlehemu), **Elemír Kompánek** (otec sochára a maliara Vladimíra Kompánka), **Anton Drexler** (založil v Banskej Štiavnici rezbársku školu), **Jozef Plundrík** či **Ladislav Hundák**.

Majster Brieštenský pri práci vo svojej dielni

Rezbár hlavná budova a rezbárstvo

Výrobné priestory

06 Rezbár

Rajeckí rezbári pracovali samostatne až do roku **1950**, keď **dielňu Jána Pekaru prevzalo Chránové družstvo** v Bratislave **so sídlom v Rajeckých Tepliciach**. Fungovalo len do roku 1952, keď sa **zlúčilo s družstvom Javorina** v Spišskej Belej. Podobne bola v roku **1951 prevzatá aj dielňa Elemíra Kompánka** družstvom Javorina. Družstvo Javorina však dokázalo pokryť len malú časť dopytu, a preto **vznikla iniciatíva založiť nové družstvo v Rajci**. Podnet k tomu dali sami rezbári z Rajca a Rajeckých Teplíc na spoločnej porade dňa 4. novembra 1952. Zakladateľmi a iniciátormi nového samostatného rezbárskeho družstva v Rajci boli: Rajčania – **Elemír Kompánek, Jozef Tabaček, Jozef a Oto Dubravkovci** a **Ján Pekara** z Rajeckých Teplíc a **Jozef Brezáni** zo Šuje.

Rezbárske družstvo

Družstvo Rezbár bolo **založené 20. októbra 1952** a oficiálne zapísané **27. januára 1953** pod názvom **Rezbár, rezbárske družstvo s ručením obmedzeným v Rajci**. Malo **prevádzky v Rajci aj Rajeckých Tepliciach**, no pre nedostatok priestorov sa rozhodlo o výstavbe novej budovy v Rajci.

Tá bola dokončená v roku 1959. 1. júla 1959 družstvo Rezbár prevzalo aj 5 rezbárov z **Krajského družstevného podniku Čadca**, ktorého **pobočka sídlila v Poluvsí** a stalo sa tak jediným rezbárskym výrobcov v Rajeckej doline.

V tom čase malo družstvo 142 pracovníkov a vyrábalo vyše 150 druhov výrobkov. Zameriavalo sa na **rezbárstvo, umelecké stolárstvo, drevotokárstvo, natieračstvo** a poskytovalo aj služby obyvateľstvu. Suroviny získavalo z viacerých regiónov z Kokavy na Rimavicou, z Pezinka a z okolia Rajca. Výrobky predávalo po celej republike i do zahraničia (napr. Rakúsko, Nemecko, Švajčiarsko, Venezuela či škandinávské krajiny).

Rozšírenie činnosti

V 60. rokoch družstvo Rezbár rozšírilo činnosť o ďalšie **prevádzky v Kotešovej a Podhorí**. V r. 1965 prevzal Rezbár ďalšiu prevádzkareň od národného podniku **Stavomontáže v Rajci**. Do roku 1971 sa výroba presunula do modernizovaných priestorov - pribudla **administratívna časť, objekty strojovne a sklady vrátane sociálnych zariadení, rozšírili sa výrobné priestory, garáže, previedli sa terénne úpravy ciest** celej prevádzky.

Pracovníčky pri sústruhoch

Výrobnú náplň v základnom závode tvorila **výroba darčkových a pamiatkových predmetov** (až 469 druhov). V prevádzkarni **Kotešová** hlavnú náplň tvorili **puzdrá na rysovacie súpravy pre domáci a zahraničný trh** a rôzne drevené výrobky, ako obaly – napr. pre podnik Kinex Bytča či **obaly na zdravotnú techniku** pre Chiranu v Starej Turej. V prevádzkarniach Podhorie a Rajec 04 sa vyrábalo štýlové reštauračné zariadenie do celého Československa.

V 70. rokoch pracovalo v piatich prevádzkach približne 230 zamestnancov. Družstvo kládlo dôraz na vzdelávanie a vyučilo takmer 200 učňov v rôznych drevárskych profesiách.

Účasť na výstavách

Družstvo Rezbár sa pravidelne zúčastňovalo rôznych výstav v Československu. Napríklad v roku 1965 na výstavnom trhu v **Ostrave** získal ocenenie rezbár Štefan Hlocký za drevorezbu „Žena – leto“. V roku 1970 na **brnianskej** výstave získal cenu reliéf „Na salaši“ od rezbára Jozefa Pekaru. Veľký obdiv získala aj obývacia izba kombinovaná s kovom a čiernymi dlhosrstými poťahmi z barančiny podľa návrhu Miroslava Vrtaňu.

Výrobky vystavovalo aj na svetových výstavách v mestách ako Brusel, Moskva, Florencia, Montreal, Káhira či dokonca v japonskej Osake.

Politické zmeny a ukončenie

V roku 1992 sa družstvo transformovalo. Zostali mu závody v Rajci – rezbárstvo na Fučíkovej ulici, stolárstvo na Fullovej ulici a stavebné stolárstvo v Kotešovej. Družstvo sa postupne orientovalo najmä na zákazky do zahraničia. V roku 1995 vyrábalo hlavne **nábytok, rezbárske a tokárske výrobky, sakrálné predmety a zaoberalo sa reštaurovaním starých výrobkov**. Počet zamestnancov klesal a v roku 1999 sa podnik dostal do konkurzu. Vznikli z neho menšie spoločnosti a zostalo mu aj stredisko praktického vyučovania.

Po roku 2000 sa výroba zameriavala na interiérový nábytok a stavebné prvky, no postupne upadala. V roku **2009** bola **spoločnosť Rezbár definitívne zrušená**.

Hlavná budova Rezbára v súčasnosť

Budova družstva Rajčanka

Brašnárske výrobky

07 Rajčanka

V Rajci ako centre remesiel, vznikali postupne aj ďalšie družstvá, ktoré združovali aj iné druhy známych remesiel.

Družstvo krajčírskych majstrov a živnostníkov

Družstvo krajčírskych majstrov a živnostníkov s ručením obmedzeným v Rajci vzniklo v roku **1922** za účasti 24 krajčírov. Najprv si prenajali **budovu hotela Klak**, neskôr získali vlastný objekt na ulici **M. R. Štefánika**, kde sídlila **striháreň a kancelárie**. Krajčíri pracovali doma a hotové výrobky odovzdávali družstvu, ktoré ich distribuovalo odberateľom. Financovala ich Živnostenská banka v Rajci.

Novodev

Po roku 1945 sa družstvo premenovalo na **Novodev**. V roku 1958 sa zlúčilo s **výrobným družstvom Rajčanka**, ktoré zostalo v sektore **kožiarskej výroby**, no rozšírilo sa aj o **konfekčnú výrobu**.

Výrobné družstvo Rajčanka

Výrobné družstvo Rajčanka vzniklo **8. novembra 1949** vo **Velkej Čiernej** so zameraním na **spracovanie kožného odpadu** (výroba krajčírskoho, brašnárskeho, kožušnickeho a obuvníckeho tovaru). Čoskoro sa presunulo do Rajca, kde začalo skromne v podomáckych podmienkach u **kožušníka Jozefa Jančoviča** na námestí. V roku 1953 prijalo nový názov a malo 63 zamestnancov.

V roku 1957 sa presťahovalo do **nových priestorov pri železnici**, kde už pracovalo 256 ľudí.

V roku 1958 **začalo družstvo vyrábať fúkané vianočné ozdoby s elektrickým osvetlením a tiež špeciálne drobné žiarovky**, ktoré sa v tom čase dovážali iba zo zahraničia. Založil ju Ludovít Schlenc. Technologicky nedoriešená sklárska výroba sa zlikvidovala a družstvo sa vrátilo k brašnárstvu a konfekcii. Sortiment zahŕňal **kabelky, tašky či remienky**, často z náhradných materiálov.

Postupne sa družstvo rozširovalo – v roku 1959 pribudla obuvnícka výroba (zlúčenie s výrobným družstvom **Vzorobuv** v Žiline), v roku 1964 sa zlúčilo s družstvom **Rozsutec** a s družstvom **TEPLOBUV** v Čičmanoch.

Prehliadka kvality výrobkov

Fúkanie sklenených baniek

Výroba konfekcie

Prevádzka výroby papúč zostala v Čičmanoch. Denne vyrobili okolo 200 párov dámskej, pánskej a detskej teplej obuvi. Ročne vyexportovali 140 000 párov obuvi. Čičmianske papučky si získali obľubu najmä v **Anglicku, v USA a vo Francúzsku** – na zákazku alebo ako suveníry zakúpené v družstevnej predajni.

Výrobné družstvo Rajčanka sa venovalo aj vzdelávaniu – **vybudovalo učňovské stredisko**, ktoré patrilo medzi najlepšie na Slovensku. Vydávalo aj **vlastný mesačník – Spravodaj**.

Druhé najväčšie výrobné družstvo

Rajčanka bola **druhým najväčším družstvom v Stredoslovenskom kraji**. Pôsobila vo viacerých okresoch (Žilina, Čadca, Považská Bystrica a Prievidza) a mala **29 prevádzok, 8 družstevných predajní, opravu obuvi v Rajci, zákazkovú výrobu v Žiline, zákazkové krajčírstvo vo Veľkej Čiernej, brašnárstvo v Rajci a učňovské stredisko v Rajci**. V roku 1973 zamestnávala 605 pracovníkov (30 ľudí so zníženou pracovnou schopnosťou).

Výroba zahŕňala **konfekciu** (pánsku, dámsku a detskú). V **kožušnickej**

výrobe vyčiňovali surové kože (ovčie i z divočiny s vlasom), vyrábali slovenské kožuchy (pánske, dámske, detské), semišové saká, rôzne druhy golierov a čiapok a na zákazku kožušnickej výroby. Okrem toho **opravovali, čistili a farbili všetky kožušnickej výrobky**. V sieťarskej výrobe vyhotovovali **silonové sieťky, šité tašky a spracovávali odpadové kože**. V obuvníckej výrobe **vyrábali pánsku a dámsku obuv**. Z textilnej obuvi **pánske, dámske a detské papučky**. Produkty smerovali na domáci trh aj do zahraničia.

Zmeny vo vlastníctve a zrušenie

Po roku 1992 prešlo výrobné družstvo Rajčanka transformáciou. Rozpad trhu viedol k zatváraníu prevádzok a poklesu zamestnanosti. **V roku 1992 došlo k zatvoreniu prevádzky papučiareň v Čičmanoch**. Časť výroby sa presunula do zahraničných spoluprac.

V 90. rokoch sa družstvo zameriavalo najmä na odevy, kožušiny a kožené výrobky, pričom veľká časť produkcie smerovala na export. Počet zamestnancov postupne klesal. **V roku 2008 bolo výrobné družstvo Rajčanka definitívne zrušené**.

Výrobné haly ZIPP, rok 1982

08 ZIPP

Pod skratkou **ZIPP (Závody inžinierskej a priemyslovej prefabrikácie)**, známej aj ako Prefa, sa skrýva podnik vznikajúci v 50. a 60. rokoch 20. storočia. Jeho základy položil **František Krejsa**, ktorý sa už od roku 1924 venoval **cementárskej výrobe v Rajci**. Využíval **dolomit** na výrobu betónových rúr, tvárnic či škridiel, pričom materiál sa ukázal ako veľmi kvalitný.

PREFA

Od 1. mája 1950 bola Krejsova výroba začlenená do **Stavebných závodov** a neskôr do národného podniku **Prefa v Sučanoch**, kde bolo podnikové riaditeľstvo. Rajecká výrobňa sa stala závodom. Výroba sa rozšírila o rôzne **betónové výrobky** a postupne sa presunula do väčších priestorov pri Rajčanke. Plán výroby sa zväčšoval a sortiment výrobkov sa rozširoval.

Významným krokom bolo **objavenie ložísk tufového kameňa** (v Bodinej a v Domanižskej Lehote), ktorý sa využíval na výrobu stropných vložiek. Prvé výrobky vyrobené z tufu boli **stropné vložky RSN**, ktoré sa vagónmi posielali do celého Slovenska, hlavne na **výstavbu nových škôl**. Keďže ministerstvo stavebníctva potrebovalo veľké množstvo strešných dosák **TEBET**

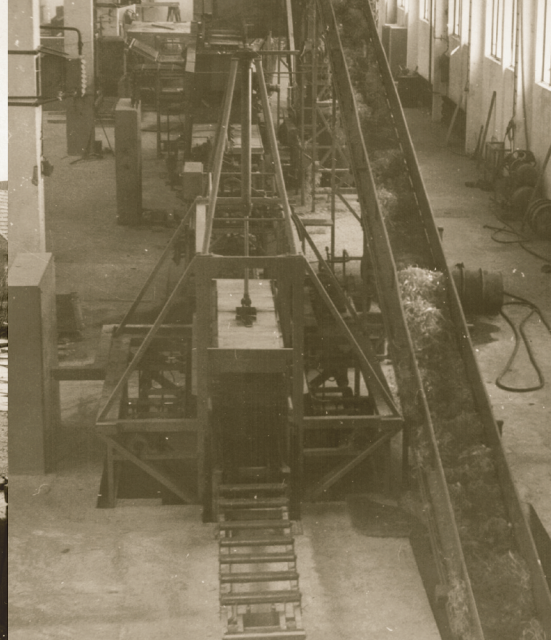

Zváračka – bodovačka

Betonárska výroba na Hollého ulici, rok 1966

Výroba Heraklitu

Výroba Heraklitu

na výstavbu v Žiari nad Hronom a pre Chemkostav v Humennom **bolo nutné postaviť nové haly. V rokoch 1955 – 1956 boli pri železničnej stanici vybudované nové haly**, čo umožnilo zvýšiť produkciu. Začali sa tu vyrábať z jednoduchého i zlahčeného betónu rôzne dielce, stropné dosky, strešné dosky, betónové rúry, strešné dosky RSN, ploty. V roku 1958 tu pracovalo už 151 zamestnancov.

Kvalita rúr z dolomitu rajeckej výroby bola podľa štátnych skúšok prevedených v Ostrave či v Žiari nad Hronom vždy **najlepšia v celej republike** – hlavne pevnosť a nepriepustnosť. Tieto vlastnosti dolomitu boli i príčinou toho, že **výroba strešných dosák sa preorientovala z tufovej výroby na dolomit**. Táto zámena výroby bola pre závod výhodná, pretože tufová baňa bola zrušená, kvôli vodovodnej trase pre Považskú Bystricu.

PRIMSTAV

V roku 1960 prešiel závod pod národný podnik **Primstav v Bratislave**. Vzhľadom na kvalitný materiál – dolomit, vhodný na **výrobu tenkostenných kazetových strešných dosák**, ktorých spotreba z roka na rok stúpala, vynútila si stabilizáciu závodu a jeho postupnú dostavbu. V rokoch 1960 - 1963 sa v závode podstatne rozšírila **výroba prefabrikátov na priemyslovú**

výstavbu a závod vybudoval vlastnú administratívnu budovu, garáže, vlečky, žeriavové dráhy, skladovacie plochy, novú kotolňu, časť cestnej siete a prvú etapu vodovodu a kanalizácie.

ZIPP

V roku 1963 vznikol **samostatný podnik Závody inžinierskej prefabrikácie, n. p., Bratislava, závod Rajec**. V 70. rokoch sa modernizoval a stal sa významným výrobcom **strešných konštrukcií pre priemyselné stavby**. Dodával produkty pre veľké projekty, ako železiarne v Košiciach, letisko v Prahe či elektráreň v Jaslovských Bohuniciach.

Sortiment zahŕňal **kanalizačné rúry typu TZR, cestné panely, drevocementové dosky (Heraklit) a ďalšie prefabrikáty**. Od Stredoslovenských tehelní prevzal **závod v Konskej**, kde sa vyrábali **parapetné dosky** z bieleho pohľadového betónu pre bytovú výstavbu a panely obvodových plášťov budov. Podnik začal v roku 1974 budovať **bytové kapacity pre svojich zamestnancov**.

Prefabrikáty ZIPP použité pri výstavbe

Privatizácia a uzatvorenie

Po roku 1992 zostal podnik štátny a bol zaradený do privatizácie. Napriek kríze stavebníctva sa dokázal prispôsobiť trhu a zvýšil výrobu aj zamestnanosť. Výrobný program bol zameraný na špeciálne betónové konštrukcie, podhládové betóny, vymývané dlažby pre obvodové plášte a pod. V roku 1994 vznikla spoločnosť ZIPP, s. r. o., ktorá úspešne exportovala väčšinu produkcie najmä do Nemecka.

V roku 2004 firmu odkúpila spoločnosť Strabag. Výroba sa zamerala na špeciálne betónové konštrukcie, ako schodiská, steny či prefabrikáty pre infraštruktúru.

Začiatkom roku 2010 mal závod približne 160 zamestnancov. Postupne však pre pokles zákaziek a neuskutočnené projekty došlo k rozhodnutiu **o jeho uzatvorení.**

Priestory ZIPP v súčasnosti

Navíjanie mororov, rok 1973

09 Elektrovinuta

V Rajci vznikol v roku 1960 podnik **Kovoslužba**, ktorý sa v roku 1969 osamostatnil a stal sa základom pre **okresný podnik Elektrovinuta**, známy elektrotechnickou a strojárskou výrobou. Podnik sa venoval aj výchove učňov.

Kovoslužba

Po zrušení Okresného národného výboru v Rajci dostala Kovoslužba priestory na námestí (dnes budova Mestského úradu Rajec), vedúcim sa stal **Anton Pařenica**. Výroba zahŕňala **neónové reklamy, oceľové konštrukcie a oplotenia, prevíjanie elektrických motorov**, pričom tu pracovalo 65 pracovníkov.

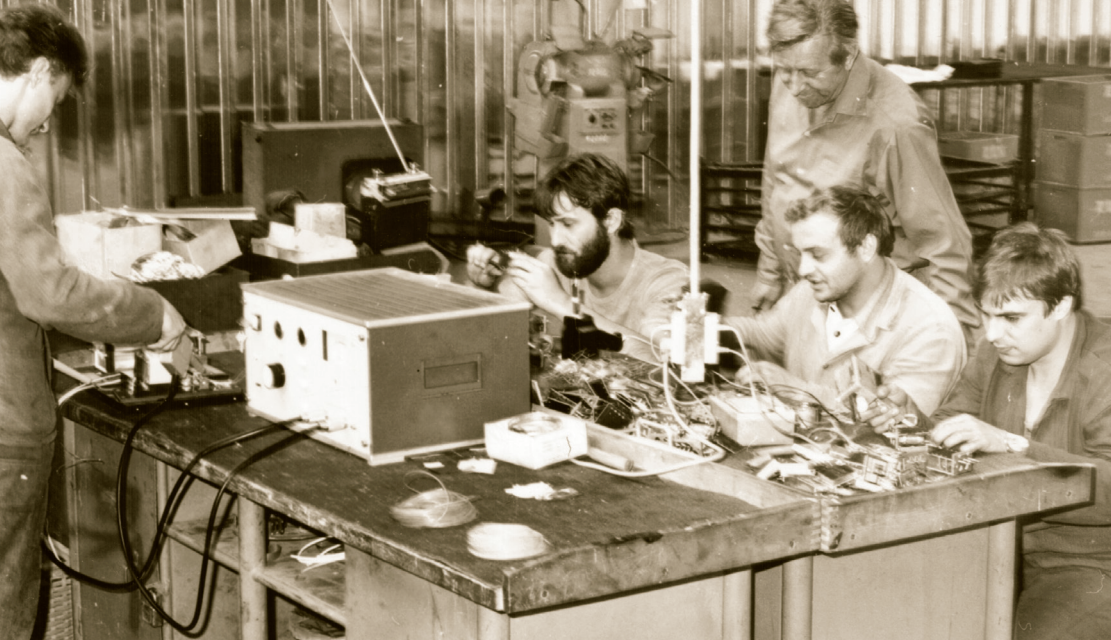
V roku 1963 sa prevádzky preorientovali výlučne na navíjanie motorov a technologickú výrobu. Vedúcim sa stal **Július Kováč**.

Elektrovinuta

1. januára 1969 sa podnik osamostatnil ako **Elektrovinuta**, riadená Okresným národným výborom v Žiline a pod ministerstvom vnútra. Riadiacim sa stal **Štefan Veselý**.

Vinuta v súčasnosti - Vinuta Piesky

Pracovníci v novej budove na Pieskoch, rok 1982

Modex na námestí

Podnik vybudoval vlastné výrobné haly (1970) a **zabezpečoval generálne opravy a prevíjanie elektrických točivých strojov** do 2000 kW, vrátane transformátorov, magnetov a cievok. Poskytoval aj služby obyvateľstvu, napr. opravy domácich spotrebičov a výrobu obvodového pletiva.

V auguste 1972 začali výstavbu rekreačného strediska v **Rajeckej Lesnej**, v roku 1973 pribudli haly „na Pieskoch“. Postavili sa tu dve nové výrobné haly, kde sa začalo už aj s opravou transformátorov. Podnik mal v roku 1973 160 pracovníkov a medzi zákazníkov patrilo 191 firiem vrátane **Celulóžky Ružomberok, Cementárne Lietavská Lúčka, Tatra nábytku Pravenec, Atómovej elektrárne Jaslovské Bohunice**.

Aj tento podnik v Rajci pravidelne vychovával učňov – ročne okolo 15.

V roku 1990 sa Elektrovinuta transformovala na štátny podnik **ZŤS Vinuta Rajec**, zachovala výrobný program – **opravu motorov, výrobu transformátorov a tlmiviek**. V roku 1995 prešla zmenou právnej formy na **Vinuta, s. r. o., Rajec**, pričom pokračovala vo výrobe elektromotorov, generátorov, transformátorov a poskytovala servis a revízie.

V roku 1999 pracovalo v závode 164 zamestnancov. V súčasnosti podnik stále funguje, a špecializuje sa na výrobu transformátorov, tlmiviek a mechanických dielov.

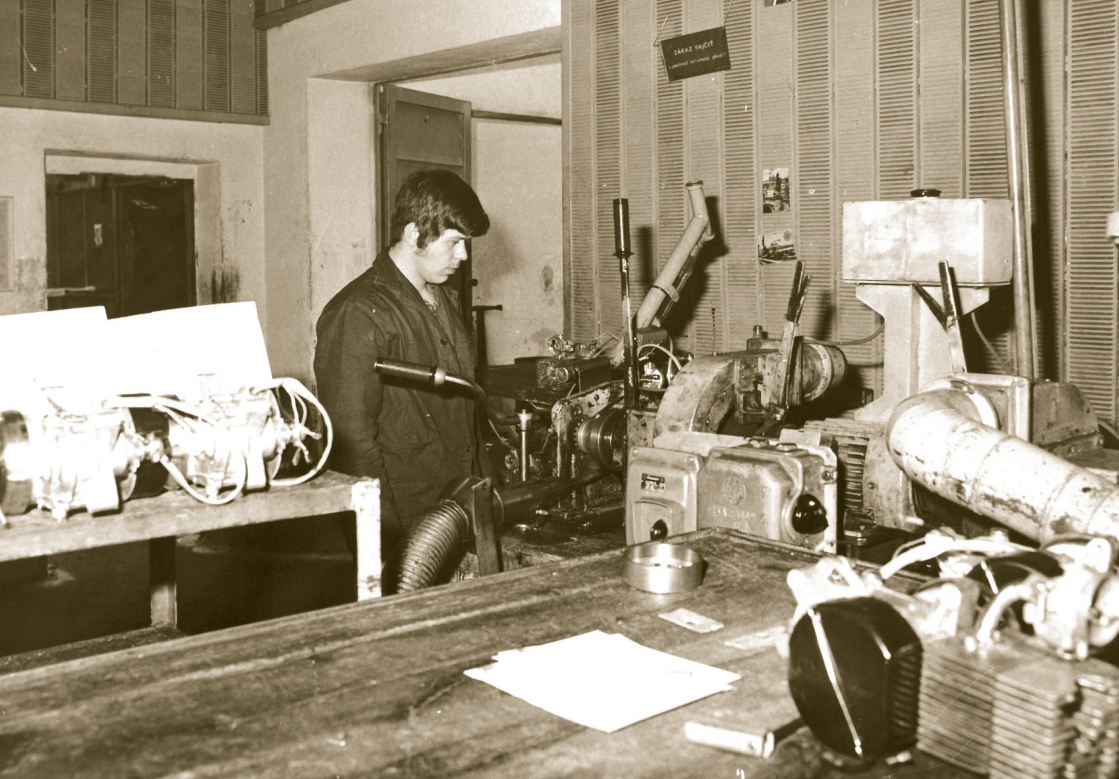
10 Modex

Od roku 1960 sídlili v budove Elektrovinuty v Rajci aj **módne závody MODEX**, ktoré nadviazali na tradíciu výrobného družstva **Vkus**. Spočiatku sa venovali krajčírskej výrobe a podliehali **okresnému priemyselnému podniku Vkus Žilina**, závod Rajec. Vedúcim bol **Ján Klucho** z Ďurčinej. Výroba zahŕňala šitie oblečok, posteľných plachiet, trenírok a bielych plášťov.

Od roku 1970 závod prešiel pod názov **Modex, módne závody, prevádzka Rajec**. Pôvodne mal **štyri dielne, striháreň a sklad materiálu**; po dostavbe prevádzkovej budovy v Žiline sa striháreň a sklad premiestnili do Žiliny a v Rajci zostali dve dielne pracujúce na dve zmeny. Zamestnávali 70 žien, skladníka a opravára.

Textilný materiál prichádzal z Modexu Žilina, tu sa došívajú finálne výrobky – blúzky, domáce šaty, kostýmové nohavice, kostýmové šaty a dámske šaty rôznych druhov. Hotové výrobky sa expedovali priamo zákazníkom v Československu a vyvážali sa do Ruska a oboch nemeckých štátov.

V 80. rokoch 20. storočia sa celá rajecká výroba presunula do materského závodu v Žiline.

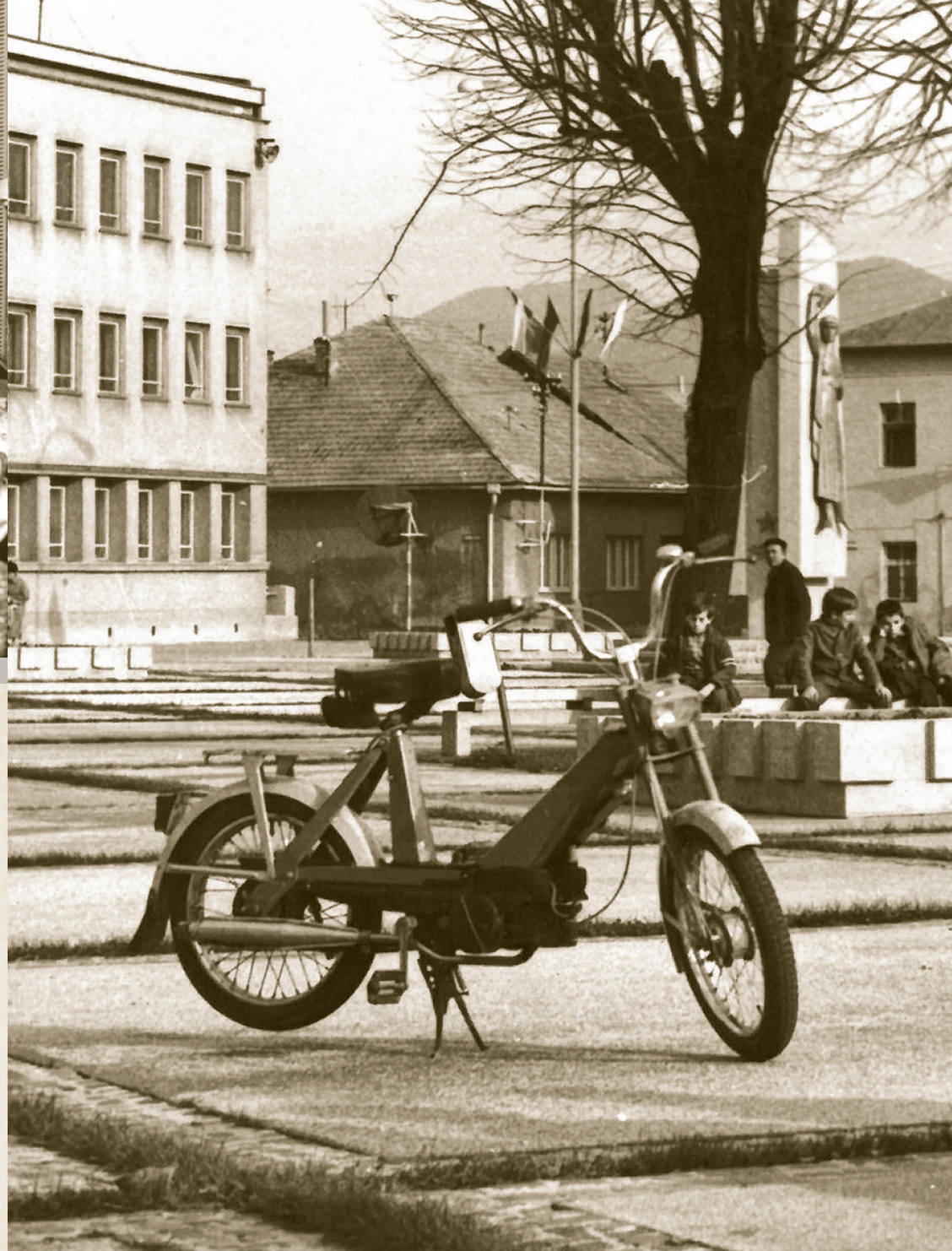
Funkčná skúška motora

11 Považské strojárne

V roku 1966 členovia **Kovoslužby** v Rajci vlastnou iniciatívou (v rámci akcie „Z“ – zadarmo) postavili dve výrobné haly na Fučíkovej ulici a hľadali podnik, ktorý by tu rozbehol výrobu.

Rajecké strojárne

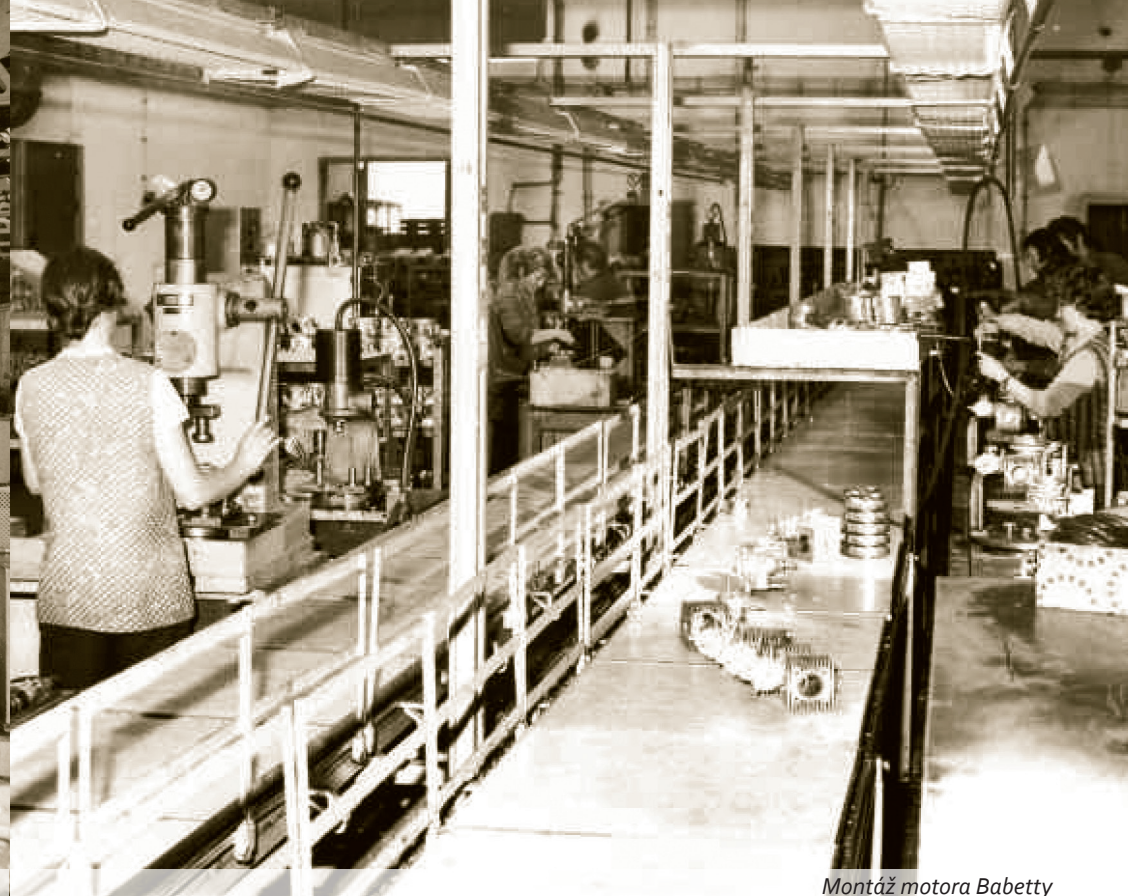
V nasledujúcom období sa rozhodli **Považské strojárne Klementa Gottwalda**, n. p., rozšíriť výrobu do Rajca. 1. etapa výstavby pobočky začala v roku 1967, 2. etapa v roku 1969 a dokončenie nastalo v roku 1970. Po ukončení výroby motocyklov JAWA 90 sa začala výroba mopedu **BABETTA**, pričom **motory sa vyrábali v Rajci a zostavovanie v Kolárove**.

Babetta na námestí

Opracovanie skrine motora Babetty

Montáž motora Babetty

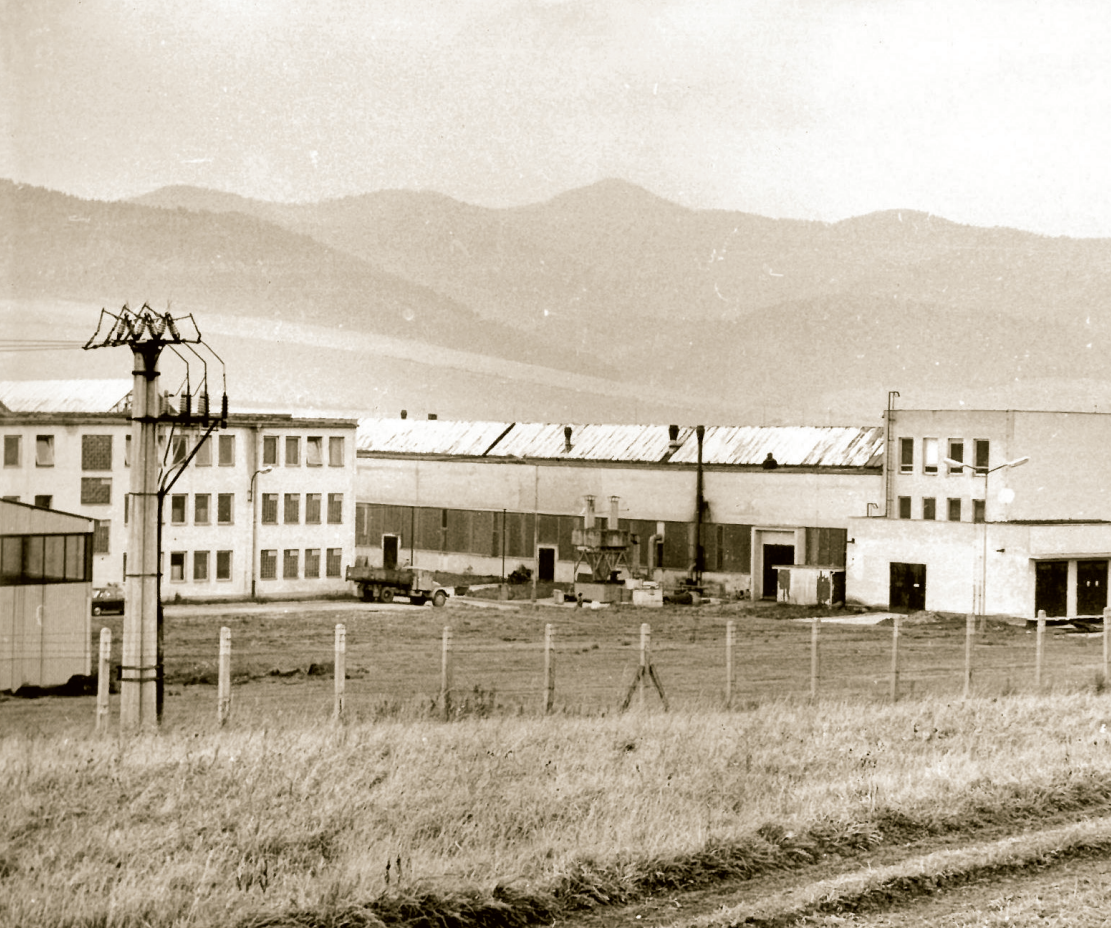
Motory pre Babettu

S výrobou motorov v Rajci sa začalo v jednoloďovej hale, do ktorej boli nastahované linky pre mechanické spracovanie mäkkých operácií príruby štartéra pre motocykel **Skuter Tatran 125** a kľukový mechanizmus pre motocykel **Pionier Jawa 05**. Výroba bola zahájená 17. augusta 1967. V roku 1968 bola presťahovaná lisárska výroba z Považskej Bystrice do dokončenej trojlodovej haly. Spracovávali sa tu lisárske súčiastky na všetky typy motocyklov vyrábaných v rámci Považských strojární. V tom období mala prevádzka okolo 100 pracovníkov.

Druhá etapa začala výstavbou štvorlodovej haly – obrobne. Po jej dokončení tu bola zriadená **výroba motorových častí BABETTA**, ako nosný program rajeckej prevádzky a niektoré súčiastky motora motocykla **Jawa 20, 21 a 23**.

V 1970 Ing. D. Zajac prihlásil na patentový úrad svoj vynález – nástroj na progresívne delenie tyčoviny. O nový spôsob kovania mali záujem podniky v rámci Československa (TOS Trenčín, Prostějov a iné). Technológiu si boli priamo v závode pozrieť aj zahraničné firmy z Poľska, Maďarska, Nemeckej spolkovej republiky, Talianska či Japonska. V roku 1977 bola zahájená sériová výroba motora motocykla **BABETTA MS-50**, ktorý sa vyvážal do viac ako 15 krajín (Maďarska, Poľska, Nemecka, USA, Dánska, Holandska, Belgicka, Iraku, Grécka, Španielska, Anglicka, Senegal, Brazília alebo do Uruguaju).

Závod tiež vybudoval bytové jednotky pre zamestnancov na novom sídlisku Rajec – sever vrátane všetkých inžinierskych sietí.

Rajecký závod Považských strojární

Privatizácia

Po politických zmenách bol závod v roku 1992 zaradený do kupónovej privatizácie a stal sa súčasťou **ZVL DIAMON**. Neskôr vznikli tri samostatné spoločnosti, vrátane **DIAMON MOTOR**, ktorá vyrábala poľnohospodársku techniku a súčiastky pre mopedy Babeta. V rokoch 1998–1999 závod prešiel krízou a prepúšťaním. V roku 2001 tu vznikla prevádzka družstva **DIA MOAK**, ktorá sa zaoberala kovoobrábaním, zámočníctvom a tepelným spracovaním kovov. Od roku 2014 prevádzku prebrala kórejská spoločnosť, ktorá vyrába plastové komponenty do automobilového priemyslu.

Priestory Považských strojární v súčasnosti

ŽIVOT V ZÁVODE

Anton Židek
z Rajca,

ROBIL V RAJECKOM ZÁVODE žilinskej súkennej továrne, úč. spol. od r. 1917 do r. 1957, teda 40 rokov. Čo uviedol o začiatkoch fabriky v Rajci, to počul od starších robotníkov a najmä od Imricha Rybárika, rýchtára obce. Keď prídeš, milý čitateľ do Rajca, možná počuješ o závode „**slovena**“: - „Tá fabrika stojí za tri deci pálenky!“ Aby si rozumel, dopovieme, že to rýchtár Rybárik zaplatil po 3 poldeci pálenky tým dvom „virilitom“ ktorých hlasy v obecnom zastupiteľstve rozhodli, že fabrika má byť v Rajci vybudovaná! Stalo sa tak v Hostinci u

Holzmannu, kde Rybárik presvedčil svojich obecných spoluotcov, že zle rozmýšľajú, keď tvrdia, že fabriku v Rajci nepotrebujú!

Súdruh Židek ešte dokladá:

-- A keď sa už začali kopať základy fabriky, ohrozovali „bohatší“ občania Rajca robotníkov, i sekerami. Musel zasiahnuť súd. Malicherní kulačkovia z Rajca boli takí zaslepení, že nepobadali, ako aj samotný kanál, ktorý sa kopal pre vodnú elektrárňu, im je na osu. Viedol totiž cez močariny a takto ich pozemky odvodnil!

Rajecká dolina

Vydala: Rajecká dolina v spolupráci s Mestom Rajec

Autor: Zuzana Ščasná

Foto: archív Mesta Rajec, Vlado Tomáška

Grafické spracovanie: Jaroslav Duben

Koordinátori: Peter Slyško, Petra Dubeňová

Vydané: 2026

www.rajeckadolina.sk

ISBN:978-80-974841-7-0

9 788097 484170

Realizované s finančnou podporou Ministerstva cestovného ruchu a športu SR